

Живко ЖЕКОВ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

ПЕРСИЙСКАТА ПОЛИТИКА НА БАЛКАНИТЕ: КРАЯТ НА VI–V В.ПР.ХР.

Zhivko ZHEKOV

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

PERSIAN POLITICS IN THE BALKANS: THE END OF THE 6TH–5TH CENTURIES B.C.

Persian policy in the Balkans is the subject of research, especially in the context of relations between Greece and the Achaemenids, but it is much more varied and flexible than these narrow frameworks. Most authors view these relationships as aggression by the Persians who want to conquer the Balkans and specifically Greece. During the first decades of the period under review, it actually has these dimensions, but over time relations change and the Achaemenids begin to consider the Hellenes, the Odrysians and the Macedonians, as independent political subjects with whom political dialogue can be conducted and alliances can be concluded. In turn, the Greeks, the Odrysian kingdom and the other Balkan states and tribes also began to consider the Persians as possible allies depending on the particular historical situation. The dynamics of their relationships is extremely variable in time, making their research and the emergence of sustainable political concepts very difficult, which is further complicated by the state of the ancient narrative tradition. It has some topoi on Balkan Persian politics.

Keywords: Persians, Balkans, Hellenes, Macedonians, Odrysian kingdom.

В персийската политика на Балканите се наблюдава постоянно променяща се динамика, която до голяма степен е резултат от вътрешните процеси, развиващи се в държавата на Ахеменидите и държавите на Балканския полуостров. Анализът на тази динамика ще позволи да се изведат някои тенденции и да се проследи причинно-следствената връзка между тях, което от своя страна дава възможност за формиране на една по-ясна представа относно историческите реалии през разглеждания период.

През втората половина на VI в. пр. Хр. Ахеменидска Персия се превръща в една от най-големите държави, съществували през античността (Briant 2002: 34–55). Огромната територия и многомилionenното население съсредоточават под контрола на Кир II и неговите наследници колосални по тогавашните стандарти финансови и човешки ресурси, които на елините изглеждат неизчерпаеми. Тези фактори предопределят и желанието на Ахеменидите да водят имперска поли-

тика и да наложат своята власт над Източното Средиземноморие (Walser 1987: 155–165). Първоначално те имат забележителен успех и поставят под свой контрол почти целия регион, с изключение на Балканите (Briant 2002: 45–55). Настъплението им срещу племената и държавите, разположени на полуострова, среща много силна съпротива, която практически прекъсва техният настъпателен устрем и де факто е една от главните причини за последвалата криза, която постепенно обхваща държавата им¹.

В персийската политика спрямо Балканите могат да се проследят няколко периода. Първият обхваща последните десетилетия на VI в. пр. Хр. и първите на следващия век до 479 г. пр. Хр. В него Ахеменидите са доминиращата сила в отношенията с балканските държави и племена. Те водят последователна агресивна политика спрямо региона, насочена към завладяването на полуострова. Тяхната експанзия е съпроводена с редица поражения, но въпреки тях настъплението им в западна посока се развива с нарастващи темпове. През този период персите използват набраната инерция, която е резултат от непрекъснатите успешни завоевания в продължение на десетилетия, превърнали ги в най-голямата политическа и военна сила, съществувала в Предна Азия и Източното Средиземноморие до този момент. Те умело се възползват от ресурсите на покорените народи за успешно разрастване на своята експанзия. Този етап в персийската политика достига своя пик в похода на Ксеркс срещу Елада през 480 г. пр. Хр. Той завършва катастрофално за персите със серия от тежки поражения, които за продължителен период ограничават техните експанзионистичните възможности.

Кир II, владетелят, превърнал Ахеменидската държава в най-могъщата политическа сила в Предна Азия, не успява да стигне до Балканите, но индиректно се оказва въввлечен в несъстоял се конфликт с една от най-мощните военно-политически сили на полуострова. Неговият главен противник в Мала Азия е Крез, владетелят на Лидия, който е съюзник със Спарта, водеща сила в Елада през втората половина на VI в. пр. Хр., според Херодот – основния извор за завладяването на Лидия от персите. Спартанците се готвят да изпратят войски в помощ на Крез, но закъсняват, което предотвратява директния сблъсък между тях и Кир II Велики (Briant 2002: 36).

Ситуацията се променя през управлението на Дарий I, който практически възстановява персийската държавност след тежката криза, в която тя изпада след смъртта на Камбиз (Koch 1988; Koch 1992). Овладейвайки отново всички територии, подвластни на неговите предшественици, той насочва персийската експанзия на запад към Балканския полуостров. Неговата първа цел е Тракия, която той иска да превърне в изходна база за похода му срещу скитите, но траките оказват сериозна съпротива на персите (Йорданов 2003а: 22–28). По-

¹ Относно друга теза застъпвана в съвременната историография, че персийските неуспехи на Балканите не се отразяват катастрофално върху държавата на Ахеменидите виж: (Harrison 2010: 21–29).

ставен пред невъзможността да използва всички налични материални и човешки ресурси на тракийските племена, ахеменидът е принуден да разчита само на собствените си сили и част от гетите, което вероятно се превръща в един от сериозните фактори за неуспеха на неговата експедиция северно от р. Дунав.

Тази военна кампания не може да бъде датирана със сигурност, но тя следва да се разположи в периода от 519 до 511 г.пр.Хр. (Данов 1969: 329–333). Всъщност точното ѝ датироване не е от първостепенно значение, важното в случая е, че Дарий I я организира скоро след като стабилизира властта си, което подсказва, че избраното направление има огромно стратегическо значение за него (Gardiner, Garden 1987: 327–335). Трайното стъпване на персите върху Балканите ще им открие простора за нови големи териториални завоевания, възможностите за които в Азия и Африка практически са изчерпани поради географските реалности, които не позволяват разширяването на ахеменидската експанзия в тези региони (Vogelsang 1998: 195–211).

Паралелно с тези цели походът срещу скитите следва да узакони властта на Дарий I. Той го разглежда като отмъщение за смъртта на Кир II Велики, защото според разбиранията от тогавашната епоха скитите, обитаващи степите северно от Черно море, са близки сънародници с масагетите от Средна Азия, които разгромяват и убиват Кир. Отмъщението би легализирало властта на Дарий I, който е много далечен родственик на Ахеменидите и неговите основания да наследят властта са в известна степен спорни (Grey 2010: 17–19).

Преминаването през Тракия показва на персите, че племената, населяващи тази област, не могат да бъдат покорени лесно и без продължителни и тежки военни кампании. Поради тези съображения след края на неуспешната военна кампания срещу скитите Дарий оставя в Тракия силна войска, командвана от Мегабаз (Йорданов 2003b: 57–64). Последният има за задача да укрепи персийското военно и политическо присъствие в този регион и по възможност да овладее Егейското тракийско крайбрежие (Hdt., IV, 143–144). Тази основна задача, поставена пред персийския командващ, както и проведените от него военни операции, показват, че още преди избухването на Йонийското въстание ахеменидът има намерение да завладее Елада (Castritius 1972: 1–7). Овладяването на Егейското крайбрежие на Тракия е абсолютно необходимо за провеждането на подобна мащабна военна кампания, защото само по него могат да се придвижат големи сухопътни войски.

Военните операции на Дарий и Мегабаз в Тракия поставят един изключително важен въпрос – какви са отношенията между персите и одрисите (Ботева 2008: 121–125). По време на своето преминаване през земите на траките, когато ахеменида достига до териториите на одрисите, той се задоволява само с една показна демонстрация на мощ, изразяваща се в натрупване на грамади от камъни от неговите войски (Venedikov 1970: 25–32). В античната наративна традиция липсват каквито и да е данни и относно военни операции на Мегабаз

срещу одрисите, което предполага, че между тях и персите е намерен някакъв модус вивенди (Tatcheva 2000: 77–80). Неговите измерения са трудно доловими, но теорията, предлагана от някои изследователи за възможен съюз, скрепен с династически брак или бракове, не може да бъде отхвърлена напълно, въпреки липсата на данни за подобна дипломатическа активност в античната наративна традиция (Тачева 1994: 145–146).

Настъпвайки на запад, персите достигат до Македония. Нейният владетел Аминта I и неговият син, бъдещият базилевс на македоните Александър I Филелин, решават да признаят властта на Ахеменидите (Badian 1994: 108–109). По този начин те фактически запазват независимостта на Македония под номинална персийска власт. Същевременно македоните извличат и редица позитиви от тази нова геостратегическа ситуация, в която е поставена тяхната държава (Errington 1981: 139–142). Аминта I фактически е назначен за персийски наместник в най-западните предели на империята. Той и неговият син използват този си статут, за да увеличат територията на Македония, покорявайки с персийска помощ околните племена. Умело насочват агресията на персите срещу най-мощните племена в Югозападна Тракия, като по този начин унищожават или отслабват своите настоящи или бъдещи конкуренти за доминация над региона.

Неуспехът да покори бързо Тракия и помощта, оказана от атиняните и еретрийците на йонийските въстаници, принуждават Дарий да преразгледа своята стратегия относно Балканите. Той явно преценява, че в главна цел следва да се превърне Елада, а траките могат да бъдат покорени и по-късно (Издемирски 2008: 129–134). Подобно решение вероятно се диктува и от по-голямото стратегическо значение на материкова Елада относно контрола върху Източното Средиземноморие, а в перспектива защо не и над цялото Средиземноморие.

През 492 г. пр. Хр., една година след окончателното ликвидиране на Йонийското въстание, по Егейското крайбрежие на Тракия е изпратена силна персийска армия, която е подкрепяна и от многоброен военен флот (Boteva 2011: 735–750). Крайната цел, обявена от ахеменида на тази експедиция, е Атина и Еретрия, но фактически нейната истинска цел е завладяване на цяла Елада. Експедицията се проваля след като персийският флот е унищожен от буря края полуостров Акте (дн. полуостров Атон), а сухопътните войски са нападнати през нощта от бригите и понасят тежки загуби (Balcer 1989: 129). Следващата експедиция, две години по-късно, е морска, което е една от основните причини за нейния катастрофален край в битката край Маратон през 490 г. пр. Хр.² Персите се оттеглят, но продължават да развиват своята настъпателна стратегия към Балканите. През следващото десетилетие те укрепват

² По подробно относно тази битка вж. Doenges 1998: 1–15; Hammond 2006: 506–517; Evans 1993: 279–305.

своите позиции в Егейска Тракия, където изграждат пътна инфраструктура по егейското тракийско крайбрежие, наричана от местните траки впоследствие „Царски път“ (Велков 1963: 26–28). Те построяват също така серия от крепости и продоволствени пунктове по този път, които да им служат за защита на техните комуникации при следващата голяма военна кампания срещу Елада (Turpin 2003: 386–391).

Походът на Ксеркс през 480 г.пр.Хр. срещу Елада завършва с пълна катастрофа³. Първо персийската флота е разгромена край остров Саламин през същата година⁴, а на следващата 479 г.пр.Хр. в битката при Платея са унищожени и персийските експедиционни войски⁵. Контранастъплението на елините е успешно. Те изгласват персийските войски от Елада, използвайки главно флота, който заплашва персийските позиции в района на Дарданелите и Босфора. Променената стратегическа ситуация принуждава командващите на ахеменидските войски да ускорят своето изтегляне от Балканите.

Вторият етап в персийската политика спрямо Балканите започва през 479 г.пр.Хр. и завършва със сключването на Калиевия мир през 449 г.пр.Хр. През този период Ахеменидите стратегия спрямо региона е дефанзивна. Те се опитват да ограничат негативните последствия от претърпяното тежко поражение и да възпират доколкото е възможно експанзията на елините, ръководени от атиняните в източна посока. Въпреки редица тежки поражения, претърпени от персите, те фактически успяват да ограничат разрастването на Първото Атинско Архе до крайбрежните региони на Мала Азия. Отразвяват атинската експанзия в Египет и успяват да запазят под свои контрол този богат на природни ресурси регион, въпреки непрекъснатите въстания, които египтяните вдигат срещу тях.

В началото на 478 г.пр.Хр. Атиняните, командвани от Ксантип, развиват постигнатите до този момент стратегически успехи. Те обсаждат и превземат Сестос, който има стратегическо местоположение в района на Дарданелите. Контролът върху Сестос позволява на атиняните да блокират доставките по суша за персийските гарнизони в Егейска Тракия, което практически обрича последните. През 478/7 г.пр.Хр. командването на елинската флота и войски, сражаващи се срещу персите, е поето от атинския стратег Аристид Справедливия (Thucyd., I, 95, 7–96, 1; Plut., Arist., XXIII). Вероятно през същата година той поставя началото на Делоската симахия, в която постепенно атиняните се превръщат в хегемон (Hammond 1967: 41–61).

³ По подробно относно тази военна кампания вж. Lazenby 1993: 90–219; Cawkwell 2005: 94–100; Balcer 1989: 135–143; Cuyler Young 1980: 213–234.

⁴ Относно битката при Саламин вж. Lazenby 1993: 167–197; Strauss 2004; Wallinga 2005.

⁵ По подробно относно битката при Платея вж. Nafissi 2004: 53–90; Wallace 1982: 183–192.

През следващите години атиняните развиват успехите си в Тракия, изтласквайки окончателно персите от Балканите. Вероятно през 476–475 г.пр.Хр. войските и флотът на Делоската симахия, командвани от атинския стратег Кимон, атакуват Ейон една от най-силните крепости на персите в Тракия. Тя е разположена на устието на р. Стримон и контролира този изключително важен от стратегическа гледна точка регион. Персийският гарнизон в Ейон се командва от Богес, един от най-доверените командири на Ксеркс. Атиняните обсаждат Ейон в продължение на почти две години, 477–476 г.пр.Хр. Накрая останалият без храни ахеменидски гарнизон е принуден да капитулира. Неговият командир Богес заповядва да потопят съкровищата му в р. Стримон и се самоубива, за да не попадне в плен⁶.

Около 470 г.пр.Хр. срещу атинската хегемония в Делоската симахия въстава един от най-богатите членове на симахията Наксос⁷. Този богат островен полис поддържа оживени търговски контакти с Персия и е възможно въстанието срещу Атина да е провокирано от персите, които имат интерес от отслабването на Делоската симахия (Miller 1997: 9–12). След тежка и продължителна обсада на острова от флота и войските на симахията той е принуден да капитулира. След потушаването на наксоското въстание атинският флот под командването на Кимон се насочва към Югозападна Мала Азия в района на Книд и нос Триопий (Diod., XI, 60, 3; Plut., Cim., 12).

Кимон, страхувайки се от финикийския флот, решава да установи контрол върху крайбрежните градове на Ликия и Кария, като по този начин лиши персиите от морски бази. Кимон успява със заплахи да принуди повечето карийски градове да влязат в Делоската симахия и да изпратят войски и кораби в състава на неговия флот⁸. Развивайки своя успех, атиняните атакуват персийските войски, разположени в Памфилия и закотвения наблизко персийски флот. В битката край река Евримедонт в Памфилия атиняните, командвани от стратега Кимон, разгромяват персийския флот и сухопътна армия⁹. Този успех принуждава персите да изтеглят флота си в Киликия и Финикия и да се въздържат от нови опити да си възвърнат контрола над южното и западното крайбрежие на Мала Азия (Miller 1997: 13–14).

Около 466 г.пр.Хр. атинският флот, командван от Кимон, се насочва към Тракийския Херсонес. Кимон разбива в морско сражение персийската флота, след което разбива персите и по суша. Сраженията се водят край Кардия, Пей на Тракийския Херсонес и Сигей в Троада. Атиняните успяват да установят

⁶ Основните извори относно тази военна кампания са следните: Hdt., VII, 107; Thucyd., I, 98, 1; Aeschin., II, 183 – 185; Dem., XXIII, 199; Diod., XI, 60, 2; Plut., Cim., 78.

⁷ Thuc., I, 98, 4; 137, 2; Nep., Them., 86; Polyæn., I, 30, 8.

⁸ Diod., XI, 60, 1.4; Plut. Cim., 12; Front. Strat., III, 2, 5.

⁹ Античната наративна традиция относно тази кампания се базира на следните извори: Diod., XI, 61; Thuc., I, 100, 1; Plut., Cim., 12 sq.; Nep., Cim., 2; Iust., II, 15, 20; Polyæn., I, 34, 1; Paus., I, 29, 14.

контрол върху целия Тракийски Херсонес и да усилят позициите си в Троада (Hdt., VII, 106; Plut., Cim., 14).

Ситуацията за персите се утежнява от влошеното вътрешно положение на империята. През 467 г.пр.Хр. в нея има глад, което води до засилване на недоволството сред самите перси. В опит да тушира създалото напрежение, Ксеркс в рамките на една година провежда масова чистка и сваля от власт около стотина висши администратори, което поражда силно недоволство сред дворцовата аристокрация. Властта му започва да става нестабилна. През август 465 г.пр.Хр. той е убит в резултат от дворецов заговор, оглавяван от командира на дворецовата гвардия Артабан и влиятелния евнух Аспамитра (Briant 2002: 565–567). За владетел е провъзгласен Артаксеркс I, вторият син на Ксеркс, но фактически през първите седем месеца след убийството на баща му управлява Артабан (Miller 1997: 25–26). Той прави опит да отстрани новия владетел и да се провъзгласи сам за такъв, но заговорът е разкрит преди да бъде реализиран и Артаксеркс успява да елиминира Артабан, с което практически поема властта самостоятелно (Abdi 2010: 275–284). Тези събития се разиграват през зимата на 465–464 г.пр.Хр. Скоро след като поема самостоятелно властта, срещу новия персийски владетел се разбунтува брат му Виштаспа, който е сатрап на Бактрия. Той е разбит в две битки и убит, с което Артаксеркс успява временно да стабилизира властта си. През следващите няколко години той сменя редица сатрапи и ги заменя с верни на него самия (Briant 2002: 570–572). Заповядва да избият всичките му братя, за да няма легитимни съперници за престола. Тези мерки спомагат за утвърждаването му на трона, но властта му е разклатена от избухналото в Египет въстание около 464 г.пр.Хр. (Chauveau 2005: 39–46), което застрашава персийските позиции в Източното Средиземноморие (Briant 2002: 573–575). Тези фактори предопределят пасивността на персийската политика спрямо Балканите в периода след битката при Евримедонт.

Военните кампании в периода 479 – ок. 460 г.пр.Хр. демонстрират един непрекъснат низ от успехи на елините срещу персите. Тази тенденция е прекъсната около 456–454 г.пр.Хр., когато атинските войски и флот претърпяват тежко поражение при опита си да развият своите успехи в Египет, помагайки на въстаналите египтяни срещу персите (Liboured 1971: 605–615; Robinson 1999: 132–152; Briant 2002: 575–577). Успехът на последните застава Атина и Спарта да сключат примирие, с което временно е прекратена Първата Пелопонеска война (Powell 1988: 79–81; Holloday 1977: 54–63). Склонността на двата водещи полиса веднага да сключат примирие демонстрира техния страх от персите, които според елините все още остават достатъчно мощен военно-политически фактор, който продължава да се явява заплаха за свободата на Елада (Cloché 1946: 39–86). Атина дори използва създалата се ситуация, за да премести хазната и съответно центъра на Делоската симахия от остров Делос в Атина, с

което фактически окончателно утвърждава доминиращата си роля в симахията (Pritchett 1969: 17–21).

През 451 г.пр.Хр. Атина и Спарта сключват петгодишно примирие. Неговата цел е да освободи военните ефективи на атиняните от ангажименти в Елада, което им позволява да концентрират всичките си усилия срещу персите. Същата година атинска ескадра от 200 триери, командвана от Кимон, предприема поход до Кипър. Кимон изпраща 60 триери в помощ на египетския фараон Амитрей (Salmon 1965: 109–114), а с останалата част от ескадрата неуспешно обсажда кипърския полис Китион (451–450 г.пр.Хр.). Кимон умира по време на тази военна операция (Parker 1976: 30–38). След неуспеха при Китион атиняните обсаждат и превземат Саламис, друг водещ кипърски полис, след което край кипърския град Саламин в морско сражение атиняните разбиват финикийско-кипърския флот, а в сухопътна битка –

– персийските войски (Murison 1971: 14–16).

Неуспехът на атиняните в Египет и разгромът на персите на остров Кипър карат двете воюващи страни да сключат мир или временно примирие, което се превръща в перманентно. Този дипломатически акт е известен като Калиев мир (Nyland 2018: 16–17). Той не е споменат от Тукидид, което провокира съмнения в неговата реалност сред някои историци привърженици на хиперкритицизма (Bosworth 1990: 1–11; Bloedow 1992: 42–45). Споменаването на мирния договор от редица оратори от IV в.пр.Хр. като Демостен и Исократ подсказва, че мирният договор е реалност (Walsh 1981: 31–63). За него споменават също така Диодор Сицилийски и Плутарх в биоса на Кимон. Според Диодор Сицилийски по условията на мирния договор всички елински полиси в Мала Азия получават автономия от персите, които не следва да се приближават на три дни път от крайбрежието на Мала Азия (Badian 1987: 1–32; Thompson 1971: 29–30). От своя страна атиняните и техните съюзници се задължават да не нападат владенията на персийския владетел (Diod., XII, 4, 5–6).

След сключването на мира следва период на относителен паритет на силите, продължил от 449 г.пр.Хр. до края на века. Персите се въздържат от активни действия спрямо балканските държави, но при всеки удобен случай се възползват от възможността да възстановят част от загубените си позиции в Източното Средиземноморие (Hegi 1983: 53–57). Тези опити са насочени не към директна военна агресия, а стремежът е целите да се постигат със средствата на дипломатията и тайно или открито финансиране, насочено към най-силните противници на персийските врагове на Балканите. Първите опити в тази насока завършват без резултат, поради прекалената предпазливост на персийската дипломатия и страха от провокации (Eddy 1973: 241–253). Ситуацията се променя през последното десетилетие на века. Натрупалите опит персийски дипломати и главно малоазийските сатрапи много по-умело използват „дипломатията на златото“ и успяват да постигнат значителни политически и

военни успехи. Фактически персийското злато е един от главните, а защо не и главният виновник за поражението на Атина в Пелопонеската война.

Мирните отношения между Атина и Ахеменидите са нарушени от избухналата през 440 г.пр.Хр. война между Самос и Милет за Приена (Thucyd., I, 115, 2). Милет губи войната и търси помощта на Атина. Атинска ескадра от 40 триери отплава за Самос и установява демократично управление на острова и след като оставя гарнизон в полиса се завръща в Атина (Thucyd., I, 115, 3). Самоските олигарси сключват съюз със сатрапа на Сарди Писутн, син на Хистасп (Fornara, Lewis 1979: 7–15). С помощта на 700 хоплити те се прехвърлят на Самос и го превземат (Thucyd., I, 115, 4–5). Плененият атински гарнизон е предаден на Писутн, след което тайно вземат заложници от Лемнос и излизат от Делоската симахия (Legon 1972: 145–153). Бизантион също излиза от Делоската симахия и сключва съюз с персите и самосците (Thucyd., I, 115, 5). Атина изпраща ескадра, командвана от Перикъл към Самос. Островът капитулира след деветмесечна блокада (Thucyd., I, 117). Принуден е да разруши крепостните си стени, да плати контрибуция от 1500 таланта, да предаде целия си флот и да изпраща войници когато Атина поиска (Meritt 1984: 131–133). Бизантион също е подчинен от атиняните, с което те отново си възвръщат пълния контрол върху проливите.

Въпреки инцидента с индиректната персийската намеса в делата на Делоската симахия не се стига до военен конфликт, защото атиняните и персите нямат интерес от нова военна ескалация (Raubitschek 1964: 155). Атина се готви за неизбежната война със Спарта, персите продължават да изпитват трудности с Египет, което също е един от факторите за тяхната предпазливост. Предпазливата външна политика е характерна за Артаксеркс I, който съсредоточава своите усилия към вътрешно стабилизиране и укрепване на Ахеменидска Персия, въздържайки се от активна външна политика (Beckman 2017: 18–22). Тази стратегия се оказва успешна и в края на своето управление той оставя една стабилна и вътрешно укрепнала държава със стабилни финанси.

Войната между Атина и Спарта избухва през 431 г.пр.Хр. В началото Ахеменидите запазват неутралитет и внимателно следят събитията (Nyland 2018: 38–41). Опитът на пелопонесците в началото на войната да установят дипломатически отношения с Персия завършват с неуспех, поради намесата на одрисите, които предават пелопонеските пратеници на атиняните, а те от своя страна ги екзекутират (Ботева-Боянова 2000: 64–73). Така този опит за създаване на антиатински съюз между персите и спартанците остава нереализиран. В случая е интересна позицията на одriskия владетел Ситалк, който според Тукидид по настояване на сина си Садок предава пелопонесците на атиняните. Тази интерпретация предизвиква известни съмнения относно мотивацията на одriskия владетел. Неговото решение едва ли може да се при-

пише на моментно настроение и емоции, свързани с желанието му да удовлетвори молбата на сина си. То най-вероятно е мотивирано от политически и стратегически съображения. Един съюз между Спарта и персите ще заплаши стабилността на атинските позиции в Егейска Тракия, което не е в интерес на одрисите, защото може да усилва персийското влияние в региона, а част от него се намира под одриски контрол.

Успехите на атиняните в хода на Архидамовата война през 431–421 г. пр.Хр. провокират персите да потърсят съюз с пелопонесците. През зимата на 425–424 г. пр.Хр. в Ейон атинският стратег Аристид, син на Архип, събиращ флота, пленява перса Артаферн, който пътува за Спарта и носи писма за спартанците от Артаксеркс I с предложение за съюз (Hornblower 1996: 205–207). Артаферн е заведен в Атина, писмата на персите са преведени. Атиняните решават да изпратят пратеници в Персия (Andrewes 1961: 1–5). Изпратена е делегация с една триера в Ефес, но след като пратениците научават, че Артаксеркс I е умрял (Stolper 1983: 223–236), те се завръщат обратно в родината си (Thuc., IV, 50, 1–3). Реакцията на атиняните демонстрира техният страх от създаването на съюз между персите и лаконците, който според тях може да се окаже фатален за спечелването на Пелопонеската война.

Особен интерес представлява мотивацията на персийския владетел точно в този момент да инициира началото на преговори с лаконците за сключването на съюз. След атинската победата на о. Сфактерия през 425 г. пр.Хр. и последвалите спартански предложения за мир вероятността Атина да спечели Пелопонеската война изглежда много голяма. Превръщането на атиняните в едноличен хегемон на Елада и съсредоточаването под тяхна власт на всички елински човешки и военни ресурси заплашва пряко интересите на персите в Източното Средиземноморие, поради което престарелият Артаксеркс I прави опит да сключи съюз със спартанците (Lewis 1977: 68–70). Неговата идея вероятно е да подкрепи лаконците финансово, което да им позволи да продължат войната срещу атиняните. Пленяването на персийския пратеник и смъртта на персийския владетел, която е последвана от продължила почти година династическа криза в Персия, свързана с борба за трона, провалят тази персийска инициатива (Lewis 1977: 71–75), но тя се оказва изключително перспективна (Deruydt 1995: 86–96), както показват събитията от последните няколко години на Пелопонеската война.

В началото на 412 г. пр.Хр. в Спарта пристигат емисари от Тисаферн – сатрапът на Лидия и Фарнабаз сатрап на Даскилитидска сатрапия, – с предложения за съюз срещу Атина. Тисаферн предлага на спартанците съдействие при тяхна офанзива в Йония, а Фарнабаз – в Хелеспонта. В Спарта доминира ефорът Ендий, към групировката на когото се ориентира атинският беглец Алкивиад. Тази хетерия се намира в конфликт с архегета Агис II и неговата

хетерия¹⁰. Ефорът Ендий, по съвета на Алкивиад, е за разширяване на спартанските военни операции в Йония. Агис II настоява за концентриране на лаконската офанзива срещу Атика и съседната Евбея. Партията на ефора Ендий побеждава и Спарта сключва съюз с Тисаферн, според който Спарта предава елинските полиси в Мала Азия на персите. Възползвайки се от персийското финансиране и логистика, спартанският флот постига редица успехи в Йония. В отговор Атина оказва военна помощ и може би в известна степен провокира въстанието на Аморг, незаконороден син на Писутн, сатрап на Сарди срещу Дарий II (Thucyd., VIII, 5, 5; 28, 2–5; 54, 3). Тази атинска интрига не довежда до желанния резултат, защото Аморг е пленен от сиракузците, участващи в пелопонеския флот и предаден на Тисаферн (Nyland 2018: 57–59).

През 406 – 405 г.пр.Хр. след серия спартански неуспехи за командир на пелопонеския флот в Йония е назначен Лизандър, който в Ефес поема командването на флота от Етеоник (Xen., Hell., II, 1, 10). Лизандър се среща с Кир Млади син на Дарий II, който управлява от негово име Мала Азия. Кир Млади дава известна сума пари на Лизандър за флота, с тях последният вербува нови екипажи и плаща на съществуващите (Xen., Hell., II, 1, 11–12; Diod., XIII, 104, 3). Дарий II Нот заболява в Мидия по време на военна кампания срещу кадусите. Той вика при себе си сина си Кир Млади във връзка с решаването на въпроса кой ще наследи властта след неговата смърт. Преди отпътуването си Кир Млади вика Лизандър и му предоставя постъпленията от всички данъци от градовете, които са негова лична собственост (Xen., Hell., II, 1, 13–14; Diod., XIII, 104, 4). Лизандър, след като по този начин се снабдява със значителни финансови средства, изплаща заплатите на войниците и моряците и започва военни действия по суша и море (Nyland 2018: 114–117).

Войната завършва с победа на спартанците в битката при Егоспотамос през 405 г.пр.Хр., в която финансираната от персите лаконска флота разбива атинската, а на следващата година след продължителна блокада по суша и море Атина е принудена да капитулира. Тази победа би била невъзможна без персийските финанси и друга логистична помощ, оказана от тях на лаконците. Така може да се каже, че в известна степен победата във войната е не само на Спарта, но и до голяма степен на Ахеменидите. Пелопонеската война демонстрира уменията на персите да използват разединението на своите противници, но липсата на достатъчно военни ресурси не им позволява да преминават отново към експанзионистична политика.

Персийската политика по отношение на Балканите се характеризира с трайно желание за овладяване и доминация над този регион. След неуспеха на похода от 480–479 г.пр.Хр. и последвалото атинско контранастъпление персите

¹⁰ В Древна Елада група от политици, които гравитират около изявен политически лидер. Политическите хетерии защитават определени политики. Съществуват и хетерии, които са приятелски кръгове групирани по интереси. Те могат да бъдат от интелектуално или друго естество.

преминават към отбранителна стратегия. Тази промяна е наложена от осъзнаването на факта, че те не разполагат с достатъчно военни ресурси, за да възстановят своята офанзива. Ситуацията се стабилизира през втората половина на V в. пр. Хр., когато персите официално се придържат към неутралитет спрямо балканските държави, но фактически при всеки удобен случай са готови да се намесят неофициално и индиректно в политическите събития, случващи се в този регион, с цел да усилят своето влияние в него. В края на века те успяват да си върнат повечето от загубените позиции в Мала Азия главно чрез „дипломация на златото“, с помощта на която разгромяват Атина, техния най-последователен противник. Фактически в края на века е постигнат временен паритет на силите. Персийските успехи през този период са постигнати не чрез директно участие в големи военни операции, а посредством използването главно на парични субсидии като инструмент за реализиране на политиката им. Тази персийска практика дава основание да се констатира, че персийската агресия спрямо Балканите се реализира не само с военни, но и с дипломатически средства, подкрепени със значителни финансови субсидии.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Aeschin. – Aeschines. Orationes. Post F. Frankium curavit F. Blass. Editio altera correctior. Lipsiae, 1908.

Нер. – Cornelius Nepos. Vite. Cum Fragmentis. Ed. P. K. Marshall, Lipsiae: Teubner, 1977.

Dem. – Demosthenes. Orationes. T. I–IV. Ed. by M. R. Dilts. Oxford, 2002–2009.

Diod. – Diodorus Siculus. Bibliotheca historica. Rec. V. Fogel, C. Th. Fischer, vol. I–V, Lipsiae: Teubner, 1888–1906.

Hdt. – Herodotus. Historiarum Libri IX. Rec. H. R. Dietsch, Vol. I–II. Lipsiae: Teubner, 1933–1935.

Front. Strat. – Iuli Frontini. Strategematon libri quattuor edidit Gottholdus Gundermann. Lipsiae, 1888.

Iust. – M. Iuniani Iustini Epitoma historiarum Pompei Trogi ex recensione Francisci Ruehl. Lipsiae, Teubner, 1915.

Paus. – Pausaniae Graeciae descriptio. Ed. F. Spiro. Vol. I–III. Lipsiae: Teubner, 1903.

Plut. – Plutarchi Vitae parallelae. Rec. Cl. Lindskog, K. Ziegler. Vol. I–IV, Lipsiae: Teubner, 1969–1980.

Polyaen. – Polyaeni Strategematon libri VIII. Ed. E. Woelfflin, j. Melber. Lipsiae: Teubner, 1887.

Thucyd. – Thucydidis Historiae. Vol. I–II. Rec. C. Hude. Lipsiae: Teubner, 1898–1901.

Xen., Hell. – Xenophon. Hellenica. Ed. C. Hude. Lipsiae, 1930.

Ботева-Боянова 2000: Ботева-Боянова, Д. Проблеми на тракийската история и култура. Нов поглед върху сведенията на Херодот и Тукидид. София: Гутенберг. [**Boteva-Boyanova 2000:** Boteva-Boyanova, D. *Problemi na trakiyskata istoriya i kultura. Nov pogled varhu svedeniyata na Herodot i Tukidid.* Sofiya: Gutenberg.]

Ботева 2008: Ботева, Д. Военните успехи на Мегабаз в Тракия и предвиждането на Ксеркс от Дориск до Акант: връщане към Херодот. – *Анали*, год. 15, бр. 2-4, 121–128. [**Boteva 2008:** Boteva, D. Voennite uspehi na Megabaz v Trakiya i predvizhvaneto na Kserks ot Dorisk do Akant: vrashtane kam Herodot. – *Anali*, god. 15, br. 2–4, 121–128.]

Велков 1963: Велков, В. Пътища по Западното Черноморие в предримската епоха (IV I в. пр.н.е.). // *Известия на Варненското историческо дружество*, XIV, 25–34. [**Velkov 1963:** Velkov, V. Patishta po Zapadnoto Chernomorie v predrimskata epoha (IV–I v. pr.n.e.). / *Izvestiya na Varnenskoto istoricheskoto druzhestvo*, XIV, 25–34.]

Данов 1969: Данов, Хр. *Древна Тракия. Изследвания върху историята на българските земи, Северна Добруджа, Източна и Егейска Тракия от края на I хилядолетие до края на III в. пр. н. е.* София: Наука и изкуство. [**Danov 1969:** Danov, Hr. *Drevna Trakiya. Izsledvaniya varhu istoriyata na balgarskite zemi, Severna Dobrudzha, Iztocna i Egeyska Trakiya ot kraya na I hilyadoletie do kraya na III v. pr.n.e.* Sofiya: Nauka i izkustvo.]

Издемирски 2008: Издемирски, М. Персийската администрация в древна Тракия. // *Анали*, год. 15, бр. 2–4, 129–136. [**Izdemirski 2008:** Izdemirski, M. Persiyskata administratsiya v drevna Trakiya. // *Anali*, god. 15, br. 2–4, 129–136.]

Йорданов 2003а: Йорданов, К. Achaemenido-Thracica: опити за политически и административен контрол (ок. 515–466 г.пр.Хр.). // *История*, № 5, 21–34. [**Yordanov 2003a:** Yordanov, K. Achaemenido-Thracica: opiti za politicheski i administrativen kontrol (ok. 515–466 g. pr. Hr.). // *Istoriya*, № 5, 21–34.]

Йорданов 2003б: Йорданов, К. Администрацията, на Дарий I в Европа. // Черно море между Изтока и Запада. VII Понтийски четения, май, 2002, Варненски свободен университет. Варна, Варна, 2003, 57–66. [**Yordanov 2003b:** Yordanov, K. Administratsiyata, na Dariy I v Evropa. // *Cherno more mezhdru Iztoka i Zapada. VII Pontiyski cheteniya, may, 2002, Varnenski svoboden universitet. Varna, Varna, 2003, 57–66.*]

Тачева 1994: Тачева, М. Надгробните могили при Дуванлий, Пловдивско – родов некропол на Одриската династия на Терес (5–4 в.). // *Първи международен симпозиум „Севтополис“*. „Надгробните могили в Югоизточна Европа“. Велико Търново, 145–148. [**Tacheva 1994:** Tacheva, M. Nadgrobните mogili pri Duvanliy, Plovdivsko – rodov nekropol na Odriskata dinastiya na Teres (5–4 v.). // *Parvi mezhdunaroden simpozium „Sevtopolis“*. „Nadgrobните mogili v Yugoiztochna Evropa“. Veliko Tarnovo, 145–148.]

Abdi 2010: Abdi, K. The Passing of the Throne from Xerxes to Artaxerxes I, or How an Archaeological Observation can be a Potential Contribution to Achaemenid Historiography. // *The World of Achaemenid Persia. History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*. Ed. by J. Curtis and St. J. Simpson. London–New York, 275–284.

Andrewes 1961: Andrewes, A. Thucydides and the Persians. // *Historia*, 10, 1961, 1–18.

Badian 1994: Badian, E. Herodotus on Alexander I of Macedon: A Study in Some Subtle Silences. // *Greek Historiography*. Ed. by S. Hornblower. Oxford, 107–130.

Badian 1987: Badian, E. The Peace of Callias. // *JHS*, 107, 1–39.

Balcer 1989: Balcer, J. M. The Persian Wars against Greece: A Reassessment. // *Historia*, 38, 127–143.

Beckman 2017: Beckman, D. King Artaxerxes' Aegean Policy. // *Journal of Persianate Studies*, vol. 10, № 1, 2017, 1–25.

- Bloedow 1992:** Bloedow, E. F. The Peace of Callias. // *Symbolae Osloenses*, 67, 41–68.
- Bosworth 1990:** Bosworth, B. Plutarch, Callisthenes, and the Peace of Callias. // *JHS*, 110, 1990, 1–13.
- Boteva 2011:** Boteva, D. Re-reading Herodotus on the Persian Campaigns in Thrace. // *Herodot und das Persische Weltreich. Akten des 3. Internationalen Kolloquiums zum Thema „Vorderasien im Spannungsfeld klassischer und altorientalischer Überlieferungen“*, Innsbruck 2008. Hrsg. R. Rollinger, B. Truschneegg, R. Bichler. Wiesbaden, 735–759
- Briant 2002:** Briant, P. *From Cyrus to Alexander. A History of the Persian Empire*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- Castritius 1972:** Castritius, H. Die Okkupation Thrakiens durch die Perser und der Sturz des athenischen Tyrannen Untersuchung. // *Chiron*, № 2, 1–15.
- Cawkwell 2005:** Cawkwell, G. *The Greek Wars: The Failure of Persia*. Oxford.
- Chauveau 2005:** Chauveau, M. Inaros, prince des rebelles. // *Res severa verum quadium. Festschrift für Karl-Theodor Zauzich zum 65. Geburtstag am 8. Juni 2004. Studia Demotica*. Ed. by F. Hoffmann and F. Thissen. Oakville: CT, 2005, 39–46.
- Cloché 1946:** Cloché, P. L'activité militaire et politique d'Athènes en Gr ce de 457 à 454 et en Egypte de 459 à 454 avant J.-C. – *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 25, 39–86.
- Cuyler Young 1980:** Cuyler Young, T. 480/479 B.C. A Persian Perspective. // *Iranica Antiqua*, 15, 213–239
- Delev 2000:** Delev, P. The Deportation of the Paeonians in Herodotus. // *Thracia, XIII. Studia in memoriam Velizari Velkov*. Serdicae, 49–53.
- Delev 2007:** Delev, P. Tribes, Poleis and Imperial Aggression in the Lower Strymon Area in the Vth century BC – the Evidence of Herodotus. // *Thrace in the Graeco-Roman World. Proceedings of the Xth International Congress of Thracology*. Athens, 110–119.
- Depuydt 1995:** Depuydt, L. The date of death of Artaxerxes I. // *Die Welt des Orients*, Bd. 26, 86–96.
- Doenges 1998:** Doenges, N. A. The Campaign and Battle of Marathon. // *Historia*, 47, 1–17.
- Eddy 1973:** Eddy, S. K. The cold war between Athens and Persia ca. 448–412 B.C. // *Classical Philology*, vol. 68, № 4, 1973, 241–258.
- Errington 1981:** Errington, M. Alexander the Philhellene and Persia. // *Ancient Macedonian Studies in Honor of Charles F. Edson*. Ed. by H. J. Dell. Thessaloniki, 139–143.
- Evans 1993:** Evans, J. A. S. Herodotus and the Battle of Marathon. // *Historia*, 42, 279–307.
- Fearn 2007:** Fearn, D. W. Herodotus 5.17-22. Narrating Ambiguity: Murder and Macedonian Allegiance. // *Reading Herodotus*. Ed. by E. Irwin and E. Greenwood. Cambridge, 98–127.
- Fornara, Lewis 1979:** Fornara, C. W., D. M. Lewis. On the Chronology of the Samian War. // *JHS*, 99, 7–19.
- Frey 2010:** Frey, R. N. Cyrus the Mede and Darius the Achaemenid? // *The World of Achaemenid Persia. History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*. Ed. by J. Curtis and St. J. Simpson. London – New York, 2010, 17–19.
- Gardiner, Garden 1987:** Gardiner, A. B., J. Garden. Dareios' Scythian expedition and its aftermath. // *Klio*, 69, 326–350.
- Hammond 1967:** Hammond, N. G. L. The origins and nature of the Athenian alliance of 478/7. // *JHS*, 87, 41–61.

Hammond 2006: Hammond, N. G. L. The Campaign and Battle of Marathon. // *The Cambridge Ancient History. Vol. IV. Persia, Greece and Western Mediterranean c. 525 to 479 B.C.* Éd. J. Boardman and N. G. L. Hammond and D. M. Lewis and M. Ostwald. Cambridge, 506–517.

Harrison 2010: Harrison, T. Reinventing Achaemenid Persia. // *The World of Achaemenid Persia. History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East.* Ed. by J. Curtis and St. J. Simpson. London – New York, 2010, 21–31.

Hegi 1983: Hegi, D. Athens und die Achämeniden in der zweite Hälfte des 5. Jhrdts. v. u. Z. // *Oikuménè*, 4, 53–59.

Holloday 1977: Holloday, A. J. Sparta's Role in the First Peloponnesian War. // *JHS*, 97, 54–63.

Hornblower 1996: Hornblower, S. A Commentary on Thucydides. Vol. II. Books IV–V. 24. Oxford: Clarendon Press.

Hyland 2018: Hyland, J. O. *Persian Interventions: The Achaemenid Empire, Athens, and Sparta, 450 – 386 BC.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Koch 1988: Koch, H. *Persien zur Zeit des Dareios: Das Achämenidenreich in Lichte neuer Quellen.* Marburg.

Koch 1992: Koch, H. *Es kündigt Dareios der König: Von Leben im persischen Grossreich.* Mainz.

Lazenby 1993: Lazenby, J. F. *The Defence of Greece 490–479 BC.* Warminster: Ars and Phillips.

Legon 1972: Legon, R. P. Samos in the Delian League. // *Historia*, vol. 21, № 2, 1972, 145–158.

Lewis 1977: Lewis, D. M. Sparta and Persia. Leiden: Brill.

Liboured 1971: Liboured, J. M. The Athenian Disaster in Egypt. // *AJPh*, 92, 605–615.

Meritt 1984: Meritt, B. D. The Samian Revolt from Athens in 440–439 B.C. // *Proceedings of the American Philosophical Society*, 128, 1984, 123–133.

Miller 1997: Miller, M. C. *Athens and Persia in the fifth century BC.* Cambridge: Cambridge University Press.

Murison 1971: Murison, C. L. The Peace of Callias: Its Historical Context. // *Phoenix*, 25, 12–31.

Nafissi 2004: Nafissi, M. Pausania, il vincitore di Platea. // *Contro le 'leggi immutabili': Gli Spartani fra tradizione e innovazione.* Ed. by C. Bearzot and F. Landucci. Milano, 53–90.

Parker 1976: Parker, S. T. The Objectives and Strategy of Cimon's Expedition to Cyprus. // *AJPh*, 97, 30–38.

Powell 1988: Powell, A. *Athens and Sparta: Constructing Greek Political and Social History from 478 BC.* London: Routledge.

Pritchett 1969: Pritchett, W. Ç. The Transfer of the Delian Treasury. // *Historia*, 18, 17–21.

Raubitschek 1964: Raubitschek, A. E. The Treaties between Persia and Athens. // *GRBS*, 5, 151–159.

Robinson 1999: Robinson, E. W. Thucydides Sieges, Prosopitis and the Hellenic Disaster in Egypt. // *Classical Atiquity*, 18, 132–152.

Salmon 1965: Salmon, P. *La Politique égyptienne d'Athènes (VIe–Ve siècles av. J.-C.).* Brussels.

Stolper 1983: Stolper, M. The Death of Artaxerxes I. // *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, 26, 223–236.

Strauss 2004: Strauss, B. *Salamis. The greatest naval battle of the ancient world, 480 B.C.* London.

Tatcheva 2000: Tatcheva, M. La Thrace et les Perses au VI-ème – V-ème Siècles av. J. – C. // *Известия на Националния Исторически Музей*, том. XI, 77–80.

Thompson 1971: Thompson, N. E. Notes on the Peace of Callias. // *Classical Philology*, 66, 29–30.

Tuplin 2003: Tuplin, Chr. Xerxes' March from Doriscus to Therme. // *Historia*, 52, 385–409.

Venedikov 1970: Venedikov, Iv. La campagne de Darius contre les Scythes à travers, le Thrace. // *Studia Balcanica*, vol. I, 25–32.

Vogelsang 1998: Vogelsang, W. J. Medes, Scythians and Persians: the rise of Darius in a north – south perspective. // *Iranica Antiqua*, 33, 195–224.

Wallace 1982: Wallace, P. W. The Final Battle at Plataia. – In: *Studies in Attic Epigraphy History and Topography. Hesperia Supplement*, 19, 183–192

Wallinga 2005: Wallinga, H. T. *Xerxes' Greek adventure. The naval perspective.* Leiden–Boston: Brill.

Walser 1987: Walser, G. Persische Imperialismus und Griechische Freiheit (Zum Verhältnis zwischen Griechen und Persern in frühklassischer Zeit). // *Achaemenid History II. The Greek Sources.* Ed. by H. Sancisi-Weerdenburg and A. Kuhrt. Vol. 2. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 155–165.

Walsh 1981: Walsh, J. The ancient city and the dates of the Peace of Callias and the congress decree. // *Chiron*, 11, 31–63.